

Vikingen!

Vredelievend en verwoestend

In de negende eeuw werd al melding gemaakt van de onstuitbare veroveringsdrang en de nietsontziende plunderingen door de Vikingen. Maar er valt meer over deze Scandinaviërs te vertellen. De tentoonstelling in het Drents Museum in Assen biedt andere invalshoeken, waardoor de bezoeker een genuanceerder beeld van het Vikingtijdperk krijgt.

Anny Hartgerink is
redacteur van Kleio.

**Zilveren hanger
in kruisvorm,
750 - 1100 na Chr.
De hanger is het
oudst bekende
kruis uit Zweden.
Grafvondst: Björkö,
Adelsö, Uppland,
Zweden. Afmeting:
3,0 x 3,0 cm.**

Handelscontacten bestonden al in de achtste eeuw tussen de Vikingen en het noordwestelijk deel van Rusland en deze betrekkingen breidden zich snel uit richting het Byzantijnse Rijk en de Arabische landen. In de negende en tiende eeuw gingen de Vikingen over tot hun meest expansionistische fase. Ze trokken naar de Britse eilanden, Ierland en West-Europa. Het ging de Vikingen niet alleen om de handel. Verschillende gebieden waaronder de Shetlandeilanden en van daaruit de Faeröer, IJsland en Groenland werden gekoloniseerd.

Maar rijkdommen waren op deze eilanden niet te vinden, daarvoor moesten de Vikingen in zuidelijkere gebieden zijn. Ze drongen daarom de kleine Angelsaksische koninkrijken en het Karolingische Rijk binnen. In 793 werd het klooster Lindisfarne (Northumbria) door de Vikingen geplunderd. Zilver, goud en andere kostbaarheden werden geroofd en het klooster werd verwoest wat in West-Europa tot grote verontwaardiging leidde. Vooral in kerken en kloosters lagen destijds de kostbaarheden opgestapeld, omdat ze, behalve een religieuze functie, ook een handelsdoel hadden, namelijk als stapelplaats en importcentrum. Dat maakte ze tot een zeer aantrekkelijk doel voor rooftochten.¹ Jaarlijks terugkerende plunderingen ver landinwaarts in het Karolingische Rijk en de Lage Landen vergroot-

ten bij de bevolking de angst voor en de afschuw van de Vikingen. Deze expedities waren mogelijk door de ontwikkeling van het Vikingschip, een nautisch meesterwerk waarmee op open zee kon worden gezeild en dat bij een aanval of transport geroeid werd. Aan deze schepen danken de Vikingen hun militaire superioriteit.

Helm met horens

In het stereotype verhaal over de Vikingen, waarin ze worden neergezet als heidense barbaren die met hun snelle schepen ver doordrongen in het binnenland van Europa om te plunderen en te verwoesten, is geen oog voor de Vikingen als vreedzame kolonisten en brave boeren.

Maar wat weten we nu werkelijk van de Vikingen? In de tentoonstelling in het Drents Museum wordt afgerekend met het clichébeeld dat we van de Vikingen hebben. De expositie maakt duidelijk dat dé Vikingen niet bestaan. De term is bedacht door historici en archeologen en eigenlijk een verzamelnaam voor Noren, Zweden en Denen die overzeese rooftochten uitvoerden. De meerderheid van de Scandinaviërs in de middeleeuwen noemde zich geen Viking. Sterker nog: het leek wel of ze angst hadden voor de Vikingen, want het woord was synoniem voor plundersaars. In Midden-Zweden is een runenstein gevonden waarop stond dat '(...) Assur beschermer was van het land en wachter tegen de Vikingen'. Vermoedelijk noemde het gewone volk zich Noormannen, omdat in de Oudnoorse literatuur veelvuldig wordt gesproken over *norraener menn*.² Eigenlijk is niet precies te achterhalen wie nou eigenlijk de Vikingen waren. Als het gaat om het cliché van de strijdlustige, blonde mannen die helmen met horens dragen (denk aan de schoolplaat van Isings) en die roven en plunderen als middel van bestaan kennen, dan

► H.P.H. Jansen,
*Geschiedenis van
de Middeleeuwen*
(Utrecht 1986)
p. 82-83.

► V.T. van Vilsteren
(redactie), *Vikingen!*
(Zwolle 2012) p. 10.

is dat beeld in twee opzichten onjuist. Schriftelijke bronnen vermelden dat zo nu en dan ook vrouwen en kinderen op rooftochten meegingen, die even onverschrokken optraden als de mannen.³ Evenmin is het beeld van de helm met horens correct. Dit beeld is ontstaan aan het einde van de negentiende eeuw onder invloed van de romantiek en het nationalisme. 'Afbeeldingen van dansende en springende mannen die helmen met horens dragen, zijn wel overgeleverd, maar bij nader inzien blijken de horens eigenlijk vogelkoppen te zijn. Het waren ceremoniële hoofddeksels en geen strijdhelmen.'⁴

Wat is er te zien?

De tentoonstelling gaat onder andere over de Vikingen als boeren. Hoe zag hun dagelijkse leven eruit? Hoe woonden ze? Wat voor kleding droegen ze? Welke ambachten beheersten ze? Welke rol speelde het geloof? Voor de middelen van bestaan is veel aandacht; de Vikingen leefden van de landbouw en veeteelt, aangevuld met jacht en visserij. Restanten van werktuigen zijn te zien in toonbankachtige vitrines, voorzien van korte informatieve teksten. Op foto's en tekeningen staan de boerderijen afgebeeld: de buitenkant en de constructie ervan. Binnenshuis moet het behoorlijk donker zijn geweest; nauwelijks daglicht en frisse lucht door het ontbreken van ramen. De inrichting was tamelijk eenvoudig met simpel meubilair, versierd met uitgesneden houtwerk. De Vikingen gingen niet armoedig gekleed. Ze waren gek op mooie stoffen en zijde was algemeen bekend. Ook hadden ze fraaie sieraden, zoals kettingen, broches en sierspelden, die in de vitrines tentoongesteld worden.

Intrigerend in de expositie is het deel over de Viking-schepen en de overzeese tochten. Mooie foto's, een heus 'Vikingzeil' en leuke interactieve opdrachten die de kinderen enthousiast uitvoeren. De jongens zijn niet weg te slaan bij de Vikingtochten en de wapens; de meisjes zijn gefascineerd door kleding en sieraden. Ongewild worden in de tentoonstelling de rolpatronen bevestigd.

Rivierengebied

Wat ontbreekt in de tentoonstelling is de nodige aandacht voor de Vikingen in het stroomgebied van Rijn, Maas en IJssel. Het komt summier aan bod, meer als bijzaak. Toch leren de meeste kinderen iets over de Vikingen door hun plundertochten in de Lage Landen. Het gebied dat wij nu Friesland noemen, is in de negende eeuw afgestaan aan Vikingaanvoerders die de Friezen dwongen houten halsbanden te dragen als teken van slavernij.⁵ De handel van Dorestad (het huidige Wijk

Onderwijsprogramma's

Voor het voortgezet onderwijs zijn speciale educatieve programma's opgezet voor de onder- en bovenbouw voor zowel vmbo, havo als vwo. De opzet voor klas 1 tot en met 3 en de vmbo-classes is drievoudig: eerst krijgen de kinderen een inleiding over de Vikingen waarin wordt ingegaan op de oorsprong en achtergronden. De inleiding duurt ongeveer een half uur. Daarna gaan de leerlingen aan de slag in de tentoonstelling met een speurtocht die na afloop wordt besproken. Tot slot volgen de kinderen een workshop 'Vikingtechnieken'. Denk aan spinnen, vlechten, het schrijven in runenschrift, een sierschijf in reliëf maken (mannenwerk bij de Vikingen!) of beenbewerken. De bovenbouwklassen volgen, net als de onderbouw, een historische inleiding en krijgen vervolgens van een museumdocent een rondleiding die ongeveer drie kwartier duurt.

bij Duurstede) werd door de Vikingen kapotgemaakt en handelsnederzettingen als Tiel, Utrecht, Deventer en Zutphen werden door de Vikingen aangevallen. Jammer dat dit deel van de geschiedenis onderbelicht is. De reden hiervoor is dat het Drents Museum voor deze tentoonstelling vooral heeft samengewerkt met het Nationaal Historisch Museum in Stockholm. Je ziet daarom met name de Zweedse visie op de geschiedenis van de Vikingen. ■

Kralen van brons, glas en goud in een set van zes strengen, 750 - 1100 na Chr. Vindplaats: Hellvi, Gotland, Zweden. Afmeting: 26,0 x 7,0 cm.

³ Ibidem, 12.

⁴ Ibidem, 16.

⁵ Jansen, *Middeleeuwen*, p. 86-87.

De tentoonstelling *Vikingen!* is te zien tot en met 28 oktober 2012 in het Drents Museum in Assen, zie www.drentsmuseum.nl.

Kinderen tot 18 jaar hebben gratis toegang tot het museum. De kosten voor de onderwijsprogramma's zijn € 4 per leerling. Reserveren is noodzakelijk: mail naar boekingen@drenthe.nl of bel met de afdeling Boekingen: 0592 377709 (bereikbaar op maandag t/m vrijdag van 10.00 uur tot 16.00 uur).